

Ο ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ ΠΡΙΝ ΤΟΝ ΜΙΚΗ

Αφιέρωμα στο Έτος Μίκης Θεοδωράκης (1925 -2021)

Συμφωνική Ορχήστρα Δήμου Αθηναίων

Μουσική Διεύθυνση: **Ανδρέας Τσελίκας**

Σολίστ: **Μάριος Παντελιάδης**

Η Συμφωνική Ορχήστρα Δήμου Αθηναίων παρουσιάζει τρία σημαντικά συμφωνικά έργα του Μίκη Θεοδωράκη. **Το Πανηγύρι της Ασή-Γωνιάς** (1946–47), η πρώτη ολοκληρωμένη συμφωνική του σύνθεση, είναι ένα σκέρτσο βασισμένο σε κρητικά λαϊκά μοτίβα. Αποτυπώνει τη ζωντάνια του πανηγυριού και παρουσιάστηκε για πρώτη φορά το 1950 από την Κρατική Ορχήστρα Αθηνών. Ακολουθεί το **Κοντσέρτο για πιάνο και ορχήστρα (1957)**, γραμμένο στο Παρίσι, στο οποίο ο συνθέτης συνομιλεί με τις μεγάλες φόρμες της εποχής του. Το έργο χαρακτηρίζεται από πλούσια συμφωνική γραφή και αναδεικνύει το προσωπικό ύφος του συνθέτη, αποπνέοντας ταυτόχρονα μια βαθιά αίσθηση ελληνικότητας. Το πρόγραμμα ολοκληρώνεται με την **Ελληνική Αποκριά** (1947–53), μια σουίτα μπαλέτου εμπνευσμένη από τα αποκριάτικα δρώμενα της παλιάς Αθήνας που ο συνθέτης ξεκίνησε να γράφει όσο ήταν εξόριστος στην Ικαρία. Σκηνές όπως το «Γαϊτανάκι» και η «Γκαμήλα» μεταφέρουν την ατμόσφαιρα της λαϊκής γιορτής μέσα από τα ηχοχρώματα της συμφωνικής ορχήστρας. Το έργο εντάσσεται στις πρώτες μεγάλες προσπάθειες του Θεοδωράκη να ενώσει την παράδοση με τη λόγια μουσική.

Αναλυτικά

Το πανηγύρι της Ασή-Γωνιάς, συμφωνικό σκέρτσο (1946-47)

Το έργο ολοκληρώθηκε στη διετία 1946-47 και βασίζεται σε κρητικά λαϊκά μοτίβα. Η πρώτη δημόσια εκτέλεσή του έγινε στις 5 Μαΐου 1950 από την Κρατική Ορχήστρα Αθηνών υπό τον Φιλοκτήτη Οικονομίδη, ο οποίος υπήρξε και δάσκαλος του Θεοδωράκη. Το καλοκαίρι του 1953, παρουσιάζεται ξανά από την Κρατική Ορχήστρα στο Ηρώδειο. Ανάμεσα στο κοινό παρευρίσκονταν και Έλληνες της Αμερικής, που εντυπωσιάστηκαν τόσο, ώστε ζήτησαν να παιχτεί και στην Αμερική, σε μουσική διεύθυνση του Δημήτρη Μητρόπουλου. Κάτι τέτοιο στάθηκε αδύνατον, λόγω των πολιτικών πεποιθήσεων του Θεοδωράκη και του αντικομμουνισμού που επικρατούσε στις Ηνωμένες Πολιτείες τη δεκαετία του '50.

Ως σκέρτσο έχει ανάλαφρο και χορευτικό χαρακτήρα, καθώς ο συνθέτης επιχειρεί να αποδώσει την ατμόσφαιρα ενός κρητικού πανηγυριού μέσα από τα ηχοχρώματα της ορχήστρας. Ο ίδιος σημειώνει ότι δεν ήθελε απλώς να μεταγράψει τους παραδοσιακούς χορούς, αλλά να τους επεξεργαστεί και να τους ενσωματώσει στη δική του μουσική γλώσσα, σε μια σύνθεση που στοχεύει να αναδείξει «τη λαϊκή ζωντάνια αντάμα με τον ήρεμο ρεμβασμό». Αυτό το έργο είναι η πρώτη του σοβαρή απόπειρα στον χώρο της συμφωνικής μουσικής, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί συνισταμένη των εντυπώσεών του από την επαφή του με τη μουσική της ιδιαίτερης πατρίδας του.

Κοντσέρτο για πιάνο και ορχήστρα (1957)

Ο Μίκης Θεοδωράκης αναμετρήθηκε με όλες τις μορφές μουσικής σύνθεσης, από τις μικρότερες, π.χ. τα πρελούδια και τα τραγούδια, έως τις μνημειώδεις, όπως είναι οι όπερες και τα συμφωνικά έργα, αξιοποιώντας μια ευρεία παλέτα ερμηνευτικών μέσων.

Το Κοντσέρτο για πιάνο και ορχήστρα, γραμμένο το 1957, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της σχέσης του συνθέτη με το πιάνο, ένα όργανο παρόν σε όλες τις δημιουργικές του περιόδους, που αλλάζει ρόλο και χαρακτήρα ανάλογα με τις ιδέες και το αισθητικό του όραμα. Η πρώτη δημόσια εκτέλεση δόθηκε στις 5 Απριλίου 1967 στο Δημοτικό Θέατρο Πειραιώς, από τη Δημοτική Συμφωνική Ορχήστρα Πειραιώς με τον συνθέτη στο πόντιο και σολίστ την Αλίκη Βατικιώτη.

Η γραφή του Θεοδωράκη αναδεικνύει το πιάνο ως πολυδιάστατο δεξιотехνικό όργανο. Ιδιαίτερα στα κοντσέρτα, γίνεται εξαιρετικά απαιτητική, αξιώνοντας από τον σολίστα άψογο τεχνικό έλεγχο, εκφραστικότητα και την ικανότητα να συνομιλεί ισάξια με τον όγκο του ορχηστρικού ήχου. Ο κατάλογος των έργων του για πιάνο ξεπερνά τα είκοσι πρωτότυπα κομμάτια -μεταξύ αυτών και έργα για δύο πιάνα και τέσσερα χέρια- δεκάδες μικρότερες συνθέσεις ή σχέδια, μεταγραφές, τρία ολοκληρωμένα κοντσέρτα και δύο ημιτελή. Παρ' όλα αυτά, το μεγαλύτερο μέρος του πιανιστικού του έργου παραμένει ανέκδοτο, συχνά σε χειρόγραφη μορφή.

Το Κοντσέρτο αποτελείται από τρία μέρη, με εναλλαγή στο tempo (γρήγορο - αργό - γρήγορο). Το πρώτο ακολουθεί τη μορφή της σονάτας και ολοκληρώνεται χωρίς καντέντσα, το δεύτερο αναπτύσσεται σε δύο ενότητες, ενώ το τρίτο έχει έντονο και χορευτικό χαρακτήρα. Η πιανιστική γραφή εδώ θυμίζει τη μουσική του Μπέλα Μπάρτοκ, καθώς η ανάπτυξη των ρυθμικών μοτίβων χρησιμοποιεί το πιάνο ως κρουστό όργανο. Το έργο κινείται ανάμεσα στον δωδεκαφθογγισμό και στο σύστημα των τετραχόρδων (τον πυρήνα των τεσσάρων νοτών, είτε χρωματικών είτε διατονικών, που συναντάμε στα περισσότερα δημοτικά τραγούδια), χωρίς να λείπουν οι πιο παραδοσιακές αρμονικές σχέσεις. Ο συγκερασμός αυτός ήταν για την εποχή του πρωτοποριακός, αν αναλογιστούμε την ελληνική μουσική πραγματικότητα της μεταπολεμικής περιόδου, όπου κυριαρχούσε ακόμη το ρομαντικό ύφος της Εθνικής Σχολής.

Αισθητικά το έργο συγγενεύει με την Πρώτη Σουίτα, συνδυάζοντας την προσωπική έμπνευση με την έντονη αίσθηση ελληνικότητας. Με οδηγό αυτήν την αίσθηση και με ιδεολογικές αναζητήσεις γύρω από τον ρόλο της σύγχρονης μουσικής, ο Θεοδωράκης κατάφερε να συνδυάσει στη συνθετική του πορεία αντιφατικές έννοιες, διαμορφώνοντας ένα προσωπικό και αναγνωρίσιμο ύφος.

Σολίστ: Μάριος Παντελιάδης

Ελληνική Αποκριά, σουίτα μπαλέτου για ορχήστρα (1947–53)

Ο Θεοδωράκης ξεκίνησε να γράφει την «Ελληνική Αποκριά» το 1947, ενώ βρισκόταν εξόριστος στην Ικαρία, όπου ήρθε σε στενή επαφή με τη λαϊκή μουσική και τα τοπικά δρώμενα - εμπειρίες που διαπέρασαν βαθιά το ύφος του έργου. Το έργο ολοκληρώθηκε το 1953 και ζυμώθηκε μέσα στις ταραχές του εμφυλίου. Αρχικά σχεδιασμένο ως συμφωνική σουίτα, διαμορφώθηκε στη συνέχεια και ως μουσική για μπαλέτο με τον ίδιο τίτλο.

Μέρος της σουίτας παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στις 15 Νοεμβρίου 1953 στο Θέατρο Ορφέας από το Ελληνικό Χορόδραμα σε συνεργασία με την Κρατική Ορχήστρα Αθηνών και σε μουσική διεύθυνση Ανδρέα Παρίδη. Η πλήρης, χορογραφημένη παράσταση δόθηκε στις 14 Μαρτίου 1954 στην Όπερα της Ρώμης από το Ελληνικό Χορόδραμα της Ραλλούς Μάνου, με κοστούμια και εικαστικά του Σπύρου Βασιλείου, υπό την καθοδήγηση και πάλι του αρχιμουσικού Ανδρέα Παρίδη. Τα μέρη της σουίτας αναπαριστούν σκηνές από τον εορτασμό της Αποκριάς στην παλιά Αθήνα: τη σύντομη «Εισαγωγή» ακολουθεί ο εκφραστικός χορός των ανδρών («Ανδρικός χορός») που έρχεται σε αντίθεση με έναν ζωηρότερο χορό, τον «Μεγάλο χορό», όπου διακρίνεται το μελωδικό μοτίβο της «Ψαροπούλας»· σειρά έχει ο αργός και αισθησιακός «Ερωτικός χορός», που καθώς εξελίσσεται αποκτά δραματική διάσταση· στη συνέχεια, ένα μικρό, παιχνιδιάρικο και δεξιотехνικό «Ντιβερτιμέντο» προηγείται των τριών ελληνικών χορών του καρναβαλιού («Γαϊτανάκι», «Αλογάκι», «Γκαμήλα»), που έχουν εμφανείς επιρροές από τον Στραβίνσκι· ο «Χορός της κοπέλας» αλλάζει την ατμόσφαιρα πριν από ένα λαμπερό και ρυθμικό φινάλε. Η «Ελληνική Αποκριά» αποτελεί δείγμα της πρώιμης νεοκλασικής γλώσσας του Θεοδωράκη. Ο ίδιος τη χαρακτήρισε «μετασυμφωνική», για να τονίσει ότι δεν πρόκειται απλώς για τη μεταγραφή λαϊκών μοτίβων στη συμφωνική μορφή, αλλά για μια πρωτότυπη σύνθεση, στην οποία συμφωνικά και λαϊκά στοιχεία αλληλοεπιδρούν.

Μάια Μηλολιδάκη

Το πανηγύρι της Ασή-Γωνιάς, συμφωνικό σκέτσο

Κοντσέρτο για πιάνο και ορχήστρα

1. Allegro ma non troppo
2. Andante
3. Finale

Ελληνική αποκριά, σουίτα μπαλέτου για ορχήστρα

1. Εισαγωγή
2. Ανδρικός χορός
3. Μεγάλος χορός
4. Ερωτικός χορός
5. Ντιβερτιμέντο
6. Τρεις χοροί του καρναβαλιού (Γαϊτανάκι, Αλογάκι, Γκαμήλα)
7. Χορός της κοπέλας
8. Φινάλε